

Respecte, indiferència o menyspreu.
La (des)cura del patrimoni històric a Cornellà de Llobregat

Santos M. Mateos Rusillo

Col·lecció "Llibres de L'Avenç de Cornellà", 2007

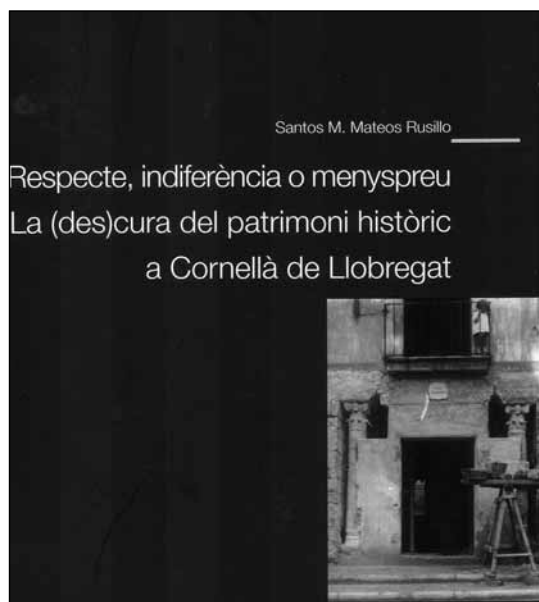
resenyes

CARME SOLSONA SORROSAL

Com ja diu Frederic Prieto, president de l'Avenç, en el "Pòrtic" de l'obra, som davant d'una obra de gran rigor científic. Es tracta de la tesi doctoral de Santos M. Mateos, reescrita en format de llibre per tal de ser més amena i divulgativa. Sé que no és fàcil fer aquest tràmit sense perdre rigorositat i aconseguir un estil amè.

Pel que fa a la temàtica, ja és prou complex pensar que en indrets on avui veiem tanta construcció urbanística —no sempre encertada— hi hagués un passat digne de la més estricta història agrària i industrial de Catalunya. L'obra ens permet pensar en un paisatge, no tan llunyà, de masies¹ i terres de cultiu amb el seus corresponents contractes de conreu,² però sincronitzat amb un passat preindustrial i industrial brillant.³ Tot això, sense menystenir la presència de l'aristocràcia, com el cas dels comtes de Bell-lloc amb el Palau Mercader, ni un passat pre-romànic derivat de l'aparició de les columnes visigòtiques.

L'obra comença amb una bona anàlisi del patrimoni històric de tot tipus de Cornellà de Llobregat, documentat en fonts arxivístiques, amb les obres de viatgers com el baró de Maldà, Rafael d'Amat i de

Cortada, el famós qüestionari del padre Francisco Zamora —una font documental important, si l'Ajuntament responia positivament— i notes històriques de cronistes locals, com Onofre Pelfort i Josep Fiter, entre d'altres. A més, també s'hi afegeix la documentació aportada pels excursionistes, fenomen molt important a Catalunya, sobretot per les cròniques que acostumaven a deixar de les seves sortides; en aquest cas són el mateix Víctor Balaguer i

Valeri Serra i Boldú els qui ens aporten impressions de l'església i del castell.

Trobo sincerament apassionants les diferents aportacions de la figura dels comtes de Bell-lloc des dels inicis de la nissaga, gràcies al casament de Felip de Mercader amb Maria de Sadurní a la catedral de Barcelona el 1764. Aquest era un casament hereupubilla i, per tant, ja representava una unitat econòmica important, a més que tots dos hi aportaren un gran patrimoni. Podem seguir la nissaga amb l'obtenció del títol de comtal per part del rei Amadeu de Savoia —que agraïa, així, a un dels pocs fidels a la seva corona— fins a la seva dèria pel col·leccionisme, amb tota la infraestructura que necessitava d'espai i que seria seguida pel seu fill a mitjan segle XIX. De fet, des dels inicis de la construcció del Palau Mercader fins a l'actual Museu Mercader, passant pels episodis de la guerra civil (col·lecció requisada, incautació del Palau, canvi semàntic Palau dels excomtes de Bell-lloc), el casament del comte amb la Sra. Pozzali, les promeses per part de la comtessa i l'ensurt a l'hora d'obrir el testament (on el béns comtals quedaven en mans d'una

¹ Pensem en les masies Vallhonrat, Rissuenyo, Trabal, Tirel, Maragall, Manso, Serra...

² Contractes de masoveria bàsicament atesa l'estructura agrària que he intuït.

³ Pensem en la fàbrica de filats Can Surís, la fàbrica d'indianes i colònia Rosés i la de teixits de llana i cotó Can Bagaria.

fundació amb mossèn Albert Bonet que actuava de marmessor i com a president el bisbe Gregorio Modrego), constitueixen un episodi que per si sol ja dona per fer-ne tota una monografia.

resenyes

Seguint el fil de l'obra, l'anàlisi dels diferents plans urbanístics d'ençà del segle XIX, crec que podríem aturar-nos en les desamortitzacions de Mendizábal i Madoz, per les quals l'autor passa molt discretament. Segurament a Cornellà hi deuria haver-hi convents de monges i capellans de diferents ordes religiosos amb els seus patrimonis urbans i rurals. La venda d'aquestes finques després de l'exclaustració va comportar, arreu, l'obertura de vies i eixamples locals, a més del traspàs de patrimoni a diferents mans (segurament industrials, comerciants i hisendats locals que, gràcies a aquest patrimoni, es convertiran en una petita oligarquia amb força poder decisor). El cas de Madoz potser no deuria afectar tant la localitat de Cornellà, intueixo que un estudi del període 1835-1851⁴ ens donaria molta informació referent al pla urbanístic i encoratjo l'autor, doncs, a seguir per aquesta via.⁵

La propera seqüència històrica comprèn els moments que volten la Dictadura de Miguel Primo de Rivera, amb la *Comisión Nacional de Monumentos*. La descoberta durant aquests anys de monuments que calia preservar i troballes arqueològiques que calia vetllar. El mateix episodi de la trobada de les columnes preromàniques, descrita amb força gràcia per l'autor, o el mateix robatori de la Mare de Déu del Remei l'any 1933, fins a la seva posterior documentació en un fons artístic d'una col·lecció privada de Nova York, és interessant. Els projectes de reforma i eixample del nucli antic, la proposta definitiva de Bienvenido Marín Espinosa amb les seves solucions de cara al canal de la Infanta i al castell, eren tot un projecte ambiciós que va haver d'esperar.

L'autor, tot seguit, duu a terme una classificació de la resta del segle XX en tres episodis: d'una banda, la guerra civil (1936-39), que suposà, pel que fa a patrimoni local, la destrucció de l'església de Santa Maria i del seu arxiu parroquial; d'altra banda, el període 1939-1979 i, finalment,

el període 1979-2000. Aquests dos darrers esdevenen bàsics per a la història posterior de l'urbanisme a Cornellà. Durant l'etapa 1939-79, atesa la ideologia dels sollevats, calia, abans de res, construir l'església, tot menystenint les romanalles de l'anterior i el mateix campanar. Comença un període de despreocupació i clientelisme, de desaparició de masies,⁶ de creixement desmesurat amb manca de serveis bàsics i d'infraestructures, d'edificis i barris de gust dubtós i crec també, malgrat que l'autor no ho esmenta, de formació de grans fortunes i patrimonis particulars en mans de pocs empresaris constructors. Amb tot, la societat civil, sempre vetllant les possibles enganyifes legals, està a l'aguait de troballes, reconstruccions i sobretot, ara sí, de Can Mercader.

En el transcurs del darrer període, ja en plena etapa democràtica, 1979-2000, ja veiem una preservació del patrimoni cultural: del castell, de Can Gaya, dels carrers Rubió i Ors, Ametller i Enamorats. Malgrat tot, semblava que podria caracteritzar-se per una nova sensibilitat a l'hora de construir i restaurar edificis, i la trista realitat és una cadena de desencerts, com el cas de la masia Vallhonrat, la fàbrica Can Surís o el mateix aïllament de Can Trabal, envoltat de centres comercials amb tota l'agressió lumínica que això representa. Certament, si en el període anterior el contagi de la construcció salvatge va ser un fet a tot Catalunya, en aquesta etapa democràtica la permissivitat davant aquests temples del consum i oci és un fet que ha contribuït a destruir el patrimoni històric, artístic, paisatgístic i que, a més, deslloriga l'estructura econòmica catalana basada en el petit i mitjà comerç. De nou, la societat civil i l'associacionisme⁷ aconsegueixen reequilibrar aquest procés imparabile, segons sembla, encara avui dia.

De tot aquest desgavell urbanístic, l'autor en culpa els responsables municipals i els mateixos propietaris privats, a qui jo particularment excusaria perquè crec que són el darrer esglaó d'aquesta corruptela.⁸ De fet, si el que volem són ciutats habitables on pugui conviure un cert historicisme i una certa modernitat és necessari d'antuvi (des)educar el gust dels futurs ciutadans.

⁴ O sigui l'anomenada desamortització de Mendizábal i Espartero.

⁵ És un tema important per saber tota la transformació del "mercat" immobiliari del segle XIX i de l'evolució dels preus dels lloguers a tot arreu. A banda, segurament els convents tenien petites "indústries", tallers, molins, forns de pa..., que varen ser comprats a bon preu.

⁶ S'enderroquen les masies següents: Can Vilar de la Plaça, Can Mèlich, Can Plena, Can Xela, Can Xacó, Mas Carbó o La Massanera.

⁷ Amics de l'Art Vell i L'Avenç de Cornellà.

⁸ "Dictadors del ciment", com diu encertadament l'autor.